

SON YILLARDA ORTAYA ÇIKARILAN MEZAR ODALARI İŞİĞINDA İZNIK NEKROPOLLERİ

İZNIK NECROPOLIS IN THE LIGHT OF RECENTLY DISCOVERED HYPOGEA

Ü. Melda ERMiŞ

Keywords: Nikaia, necropolis, Late Antique period, Early Christian

Anahtar Sözcükler: Iznik, nekropol, Geç Antik dönem, Erken Hristiyanlık

ABSTRACT

Due to its location at the crossroads of the trade and military routes, Iznik (Nikaia) has been one of the most important cities during the Roman and Byzantine Empires in Anatolia. Even though there have been numerous studies on Iznik (Nikaia), nevertheless the focus of scholarly interest has been mostly on the religious buildings and city walls. The aim of this study is to evaluate a rather neglected part of the city, namely the Late Antique-Early Christian necropolis.

The hills on the northern, eastern and southern parts of Iznik and their outskirts have been used as necropolis since Antiquity until the Byzantine period. Current study intends to shed light on the plan types, wall paintings and the dating of the recently discovered seven hypogea in recent years as a result of illegal excavations, construction and agricultural activities.

ÖZET

Askeri ve ticari yol güzergahı üzerinde bulunması ve güçlü şehir surlarına sahip olması, Iznik'i Roma ve Bizans dönemlerinde Anadolu'daki önemli şehirlerden biri konumuna getirmiştir. Tarihsel kimliği ile kent her zaman bilim insanlarının ilgisini çekmiştir; ancak alan araştırmaları genellikle Iznik'teki dini yapılar ve surlar üzerine odaklanmıştır. Bu çalışmada araştırmacıların daha az ilgi gösterdiği Geç Antik - Erken Hristiyanlık dönemi nekropol alanlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Iznik'in kuzeyinde, doğusunda ve güneyinde yükselen tepeler ve bu tepelerin yamaçları Antik dönemden Bizans dönemine kadar nekropol alanı olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada Iznik nekropollerinin konumu ve genel değerlendirmesinin yanı sıra, son yıllarda bazıları kaçak kazılar, bazıları ise inşaat ya da tarım etkinliklerinde ortaya çıkarılan mezar odalarından yedisi, plan tipleri, duvar resimleri ve tarihlendirilme sorunları ile birlikte ele alınmıştır.

GİRİŞ

Antik kentlerin ayrılmaz bir parçası olan nekropol alanları, yerleşimin coğrafi yapısına ve ekonomik durumuna göre şekillenmiştir. Ekonomik düzeyi yüksek kentlerin nekropolleri daha geniş bir alanı kaplamanın yanında mimari, süsleme ve buluntu açısından da zengin mezarlara sahiptir. Kenti çevreleyen surların bitiminden başlayarak kente uzanan yolların etrafında gelişen nekropol alanlarının seçiminde, kente yakınlığın yanı sıra, arazinin yapısı da belirleyici olmuş ve mezarlık olarak özellikle tarıma elverişli olmayan alanlar kullanılmıştır (Hürmüzlü 2008: 6). Coğrafi özellikleri yönünden ise daha çok yamaçlar, dere yatakları gibi eğimli araziler tercih edilmiştir. Bu seçimde yamaçlardaki teraslardan yararlanarak, masraflı bir inşaatı gerektiren mezar odalarının yapımını kolaylaştırma fikri de etkili olmuştur (Karakaya 1987a: 11). Önemi, zenginliği ve coğrafi yapısıyla Bithynia'nın ikinci büyük kenti olan İznik, ovada kurulmuş olmasına karşın, yakınındaki tepeler nekropol alanlarının şekillenmesini sağlamıştır.

İZNIK KENTİNİN NEKROPOL ALANLARI

İznik kentinin nekropol alanları kentin kuzeyinde, doğusunda ve güneyinde yükselen tepelerde ve bu tepelerin yamaçlarında yer almaktadır¹. Günümüzde İznik kentinin kuzeydoğu ve doğusunda bulunan alanların bir bölümü nekropol alanı olarak belirlenmiş ve arkeolojik sit olarak tescillenmiştir. Abdülvahap Tepesi, bu tepenin güneybatısında yer alan ve halk tarafından Berberkaya olarak adlandırılan lahit ve çevresi, İznik'in 3 km doğusunda İznik-Adapazarı otoyolunun kuzeyinde Katurcuni Mevkii, taş ocağı olarak kullanılan Deliktaş ve Sarıtaş alanları, Deliktaş Tepesi'nin batısındaki yamaçlar, Bayırdibi Mevkii'nin doğusundaki tepelerin yamaçları, İznik - Elbeyli yolu üzerinde Dört Tepeler Mevkii ile Hespekli Mevkii ve bu bölgenin doğusunda yer alan çam koruluğu Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun kararlarıyla nekropol alanı olarak 2. derece, Bayırdibi Mevkii'nin kuzeybatısındaki Bahçeboğazı olarak adlandırılan bölgenin bir bölümü ise 1. derece arkeolojik sit olarak tescillenmiştir² (Res. 1). Tescillenen bu alanlar, kentin kuzey ve doğu nekropollerinin bir kısmını kapsamaktadır. Oysaki İznik'in nekropol alanı daha geniş bir alana yayılmıştır.

Kuzey Nekropolü: Kentin kuzey nekropolü, İznik - Elbeyli yolu üstünde, Elbeyli Beldesi'nin güneyindedir. Çaltepe olarak adlandırılan bölgenin yamaçındaki Hespekli Mevkii, Deliktaş ve Sarıtaş taş ocakları, Bahçeboğazı Mevkii bu nekropol alanı içinde kalmaktadır³. Nekropolün sınırlarını kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Kuzey nekropolde günümüzde Merdivenli Kaya olarak adlandırılan ve doğal kayaya oyularak yapılmış Antik dönem nekropolünün merdivenleri 1. derece arkeolojik sit olarak tescil edilmiştir (Res. 2). Merdivenlerin bitiminde bulunan ve cenaze törenlerinin yapıldığı bir "tören alanı" kaçak kazılar nedeniyle oldukça tahrip olmuş durumdadır (Karakaya 1987a: 77; Yalman, tarihsiz: 94).

Kuzey nekropolü'nde, anıt mezar, tonozlu mezar odası, sanduka biçimli mezar odası ve kiremit mezar olmak üzere farklı mezar yapıları vardır. Bölgenin Dört Tepeler olarak bilinmesinden dolayı Dört Tepeler Tümülüsü adıyla anılan tümülüsün üzerinde yer alan günümüz Elbeyli Mezarlığı'nda, Geç Helenistik - Erken Roma dönemine tarihlendirilen iki adet dromoslu mezar odası (Yalman 1990; Yalman, tarihsiz: 55-57), tümülüsün çevresinde ise Roma dönemine ait mezar odaları ve kiremit mezarlar bulunmaktadır. 1967 yılında ortaya çıkarılan ve Nezih Fıratlı tarafından yayımlanan, basit tipte, tek mekanlı mezar odalarının en güzel örneklerinden biri olan, duvar resimleriyle tanınan, benzer örnekler doğrultusunda 4. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen mezar odası da kuzey nekropolü içindedir (Res. 3) (Fıratlı 1974a, 1974b, 1975). Kuzey nekropolünde daha önceki araştırmalarda saptanmış, basit tipte, iri blok taşlardan yapılmış olan bir başka mezar odası ise artık yerinde değildir (Fıratlı 1974a: 922; Fıratlı 1975: 25; Karakaya 1987a: 94-95). İznik - İstanbul arasındaki Roma yolunun kenarında yer alan 2. yüzyıla ait Dikilitaş ya da Beştaş olarak bilinen Gaius Cassius Philiscus'a ait anıt mezar⁴, sit alanı olarak tescillenen nekropol sınırının dışında olsa da kentin kuzey nekropolü içinde değerlendirilmelidir.

Doğu Nekropolü: Kentin doğu nekropolü, Lefke Kapısı'nın dışından başlayarak İznik'in yaklaşık 3 km doğusuna ve kuzeydoğusuna kadar uzanmaktadır. Kuzeydoğu'da Abdülvahap Tepesi etekleri ve Bayırdibi Mevkii, doğuda ise Kaymakköşü (Kayrakköş-

SON YILLARDA ORTAYA ÇIKARILAN MEZAR ODALARI İZNIK NEKROPOLLERİ

kü), Katırcını ve Berberkaya Mevkilerini içine almaktadır. Kuzey nekropolde olduğu gibi, doğu nekropolün de sınırlarını kesin olarak vermek mümkün değildir. Zaman içinde eklenen yeni mezarlarla kuzey ve doğu nekropollerinin özellikle Bayırdibi Mevkii'nin kuzey yönünde birleşmiş olduğu söylenebilir.

Roma ve Erken Hıristiyanlık dönemlerinde kullanılmış olan doğu nekropolünde de mezar tipleri çeşitlilik göstermektedir. Mezar anıtı, çeşitli tipte mezar odaları, özellikle Katırcını Mevkii'nde tonozlu mezar odaları, lahitler ve kiremit mezarlar bulunmaktadır. Bu nekropolün en bilinen yapıları mezar odası - lahit arasında bir konuma sahip olan Berberkaya adıyla tanınan mezar anıtı (Kleiner 1957: 8; Eyice 2001) ve aynı isimle bilinen Berberkaya mezar odasıdır (Ermış 2009: 209-211; Yalman, tarihsiz: 124-125).

2008 yılında Lefke Kapı'da yapılan temizlik çalışmaları sırasında sur dibinde, Bizans dönemi surunun altında bir kiremit mezara ve doğrudan toprağa gömülmüş bir çocuk mezarına rastlanılmıştır⁵. Bu buluntular İznik'te sur diplerine yapılan mezarların varlığını göstermenin yanında, sur diplerinden başlayarak kente uzanan yollar etrafında şekillenen nekropol tanımını da desteklemektedir. Sur dışında, kente uzanan caddelerin kenarında gelişim gösteren nekropollere Olba, Diocaesarea, Perge, Neopolis ve Selanik nekropollerini örnek verebiliriz (Özdizbay 2002: 484; Er ve Söğüt 2005: 98; Marke 2006: 243; Özdilek 2006: 5). Kelenderis antik kentinin doğu nekropolünde de, yeni yol çalışmalarında kısmen tahrip olmakla birlikte, bu durum belirlenmiştir (Zoroğlu 2000: 117-118). Bu örnekler daha da çoğaltılabilir.

Güney Nekropolü: Nekropol alanı olarak tescilli alanın dışında yer alan İznik kentinin güney nekropolünün de kesin olarak sınırlarını vermek mümkün değildir. Kabaca İznik - Yenişehir yolu çevresinden Dırazali Köyü'nün güneyine kadar yayıldığı söylenebilir. Kentin diğer nekropollerinde olduğu gibi güney nekropolde de mezarlar çeşitlilik göstermektedir. Bu nekropoldeki en önemli buluntu Dırazali Köyü yolunda bulunarak müzeye getirilen ve Roma dönemine ait olan Treptus mezar anıtıdır (Yalman 1988; Yalman 1993: 464-465, res. 7-8; Yalman, tarihsiz: 96). Bu anıtın dışında İznik - Yenişehir yolu

üzerinde araziden toprak alınması sırasında basit tipte sanduka biçimli mezar odaları ortaya çıkarılmıştır (Yalman 1993: 464, res. 6-8; Yalman, tarihsiz: 102). Güney nekropolün sınırları içinde olduğunu düşündüğümüz bir başka mezar odası da 1994 yılında Dırazali Köyü'ndeki fosseptik çalışmaları sırasında bulunan ve İznik Müzesi'nin yaptığı kurtarma kazısıyla açığa çıkarılan, sonradan içi doldurularak kapatılan mezar odasıdır (Ermış 2009: 212-216, res. 127-132; Yalman, tarihsiz: 125).

SON YILLARDA ORTAYA ÇIKARILAN MEZAR ODALARI

İznik nekropollerinde son yıllarda ortaya çıkarılan mezar odalarından yedi tanesi ve yeri belirlenmiş olup henüz herhangi bir kazı çalışması yapılmamış bir mezar odası bu bölümde ele alınmaktadır. Mezar odalarından iki tanesi 2001 yılında DSI'nin su kanalı çalışması sırasında Bayırdibi Mevkii'nin kuzeybatısındaki Bahçeboğazı Mevkii yakınında, bir tanesi Bahçeboğazı olarak adlandırılan yerde 2004 yılında yapılan kanalet çalışmasında, üç tanesi Katırcını Mevkii'nde -ikisi su deposu ve su kanalı inşaatında, biri 2011 yılında belirlenen-, bir diğer mezar odası ise Hespeki Mevkii'ndeki soğuk hava deposunun kuzeybatısında 1996 yılında yapılan kaçak kazı sonrasında saptanmıştır. Hespeki, Bayırdibi ve Bahçeboğazı Mevkilerinde İznik Müzesi tarafından kurtarma kazıları yapılmıştır. Yeri belirlenmiş ancak henüz kurtarma kazısı yapılmamış mezar odası ise doğu nekropolünün Kaymakköşkü Mevkii'nde bulunmaktadır.

Bayırdibi Mevkii'nin kuzeybatısında H23a 05 c pafta, 83, 84, 86, 88, 89, 90 parsellerde DSI'nin yaptığı su kanalı çalışmasında, kanal kesiti boyunca mezarların ortaya çıkması üzerine, İznik Müzesi'nin bölgede yaptığı kurtarma kazısı sonucunda su kanalında, bir kısmı tahrip olmuş durumda 23 adet mezar ve mezar odaları saptanmıştır. Bu çalışmada söz konusu mezar odalarından basit tipte sanduka biçimli olan iki tanesi ele alınmıştır.

86 numaralı parselde yer alan mezar odası 2,95 x 1,8 x 1,45 m ölçülerindedir. Odanın kuzey bölümü tahrip olmuştur (Res. 4). Yan duvarlar 90 cm yüksekliğe kadar, güney duvarın ise tamamı tuğla-harç örgülüdür. Tuğla boyutu 32 x 3 cm, 31 x 3 cm'dir. İrili ufaklı çakıl taşı katkılı harcın kalınlığı 4-5 cm'dir.

Mezarın üzeri 1 x 0,9 x 0,12 m boyutlarında pişmiş toprak levhalarla kapatılmıştır. Levhaların üzerinde, mezar odasını boydan boya kaplayan 20 cm kalınlığında tuğla-harç bir kaplama görülmektedir. Mezar odasının duvarlarında krem rengi bir zemin üzerine kırmızı, yeşil ve mavi renklerin kullanıldığı bir kompozisyon uygulanmıştır. Güney duvarda asma dalları ve dallardan sarkan üzüm salkımları ile dalların üzerine konmuş kuş figürleri bütün duvarı kaplamaktadır (Res. 5-6). Duvarın üst kısmında ise serpiştirilmiş çiçekler ve karşılıklı kuş figürleri görülmektedir. Yan duvarlarda da aynı şekilde asma dallarıyla oluşturulmuş bir düzenleme vardır; burada asma dalları üzerinde tavuskuşları yer almaktadır. Mezar odasının üzerini örten levhaların iç yüzeylerinde çapraz çizgilerle yapılmış küçük eşkenar dörtgenler, çeşitli tipte stilize rozetler bulunmaktadır. Ne yazık ki bu duvar resimlerinde koruma önlemleri alınmadığından dış etmenler ve hava şartları nedeniyle bozulmalar başlamış, renkleri soluklaşıp yer yer de duvar sıvaları dökülmüştür. Günümüzde güney duvardaki asma dallarının bir kısmı ve iki kuş figürü oldukça zor seçilebilmektedir (Res. 7).

84 numaralı parselde yer alan mezar odası⁶ ise 2,75 x 1,9 x 1,45 m ölçülerindedir. Duvarları 1 m yüksekliğe kadar tuğla-harç örgülüdür. Yapının güneydoğu köşesi kanal çalışması sırasında yıkılmıştır. Odanın üzeri altı adet pişmiş topraktan plakayla kapatılmıştır. Zemindeki tuğla döşeme tahrip edilmiştir. Mezar odasının duvarları sıvalıdır, ancak herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Mezar kapaklarının iç yüzeyinde ise karelere ayrılmış alanların içinde stilize rozetler, kenarlarında süreklilik gösteren küçük eşkenar dörtgenler yer almaktadır.

Bayırdibi Mevkii'nde bu mezar odalarının dışında Roma dönemine ait lahitler de bulunmuştur. Bunlardan biri 1999 yılında kaçak kazı sonrasında saptanan ve İznik Müzesi tarafından müzeye getirilerek bahçede sergilenen 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilen kemer dizili lahittir. Lahidin içinde *in situ* halde taş yatak bulunmaktadır⁷. Yatağın baş kısmına yakın bölümüne sonradan kazılmış haç motifi lahidin Hıristiyanlık döneminde yeniden kullanıldığını göstermektedir. Yine aynı bölgede İznik Müzesi tarafından 1999 yılında yapılan başka bir kurtarma kazısında 2.-3. yüzyıla ait dört adet lahit çıkarılmış ve müzeye taşınmıştır⁸.

2004 yılında Bayırdibi Mevkii'nin kuzeybatısında Bahçeboğazı olarak adlandırılan yerde, 1998 yılında bulunan basit tipte sanduka biçimli mezar odasına (Karakaya 1998) yaklaşık 5 m uzaklıkta, bir başka sanduka biçimli mezar odası daha bulunmuştur. Mezarın üst örtüsü ve yan duvarlarından biri tahrip edilmiştir (Res. 8). Tuğla-harç örgülü duvarların üzerini örten altı adet pişmiş toprak plakanın iki tanesi *in situ*, bir tanesi mezarın içine düşmüş, diğer üçü tahrip edilmiş durumdadır (Res. 9). Mezar odasının duvarlarında krem rengi zemin üzerinde yeşil renkte girland ve kırmızı renkte kurdelelerden oluşan düzenlemede kurdelelerin üzerine konmuş kuşlar görülmektedir. Odanın üstünü örten plakaların iç yüzlerinde ise kırmızı renkte çapraz çizgilerle yapılmış küçük eşkenar dörtgenler yer almaktadır (Res. 8-10).

Abdülvahap Tepesi, Katırcıni Mevkii'nde yeni su deposu inşaatı ve su kanalı çalışması sırasında 2003 yılında saptanan mezar odası basit tipte sanduka biçimlidir⁹. Katırcıni Mevkii'nin bir bölümü sit alanı içinde olmakla birlikte, bu mezar odası sit alanı dışındadır. Doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgen planlı, 2 x 0,95 x 0,9 m ölçülerindeki mezarın üç kenarı tuğla-harç örgülü, bir kenarı ise doğal kayaya oturmuştur. Mezar odasının duvarlarında bezeme bulunmamaktadır. Mezarın üzerini örten kapaklardan birinin iç yüzünde kırmızı boya ile bir kristogram çizilmiştir (Res. 11).

Aynı bölgedeki diğer bir mezar odası yeni yapılan su deposunun yakınındadır. Kuzey-güney doğrultulu üç odadan oluşan mezarın güney bölümü ile batıdaki ve ortadaki odanın tonozları yıkılmıştır. Batı ve orta oda arasındaki duvar da tamamen ortadan kalkmıştır (Res. 12-13). Üç mekanın toplam boyutu 18 x 8,5 x 2,2 m'dir. Duvarlarda moloz taş-harç kullanılmışken, duvarların üst kısmı ve tonoz, tuğla-harç örgülüdür. Tuğla ölçüsü 31 x 3; 32 x 3; 33 x 3,5 cm'dir. İrili ufaklı çakıl taşı katkılı harcın kalınlığı 4-5 cm'dir. Odalardan doğudaki diğerlerinden daha yüksektir. Mezar odalarında bezeme olarak sadece, iki yan duvarı kısmen korunmuş olan doğudaki odada 6 cm kalınlığında kırmızı renkli bir şerit görülmektedir (Res. 14).

2011 yılında bu mezar odasının güneyinde yaptığımız incelemede, Katırcıni Tepesi'nin güney yamaçlarında set oluşturmak için yapılan izinsiz kazıyla bir

SON YILLARDA ORTAYA ÇIKARILAN MEZAR ODALARININ İZNIK NEKROPOLLERİ

mezar odasının tahrip edildiği görülmüştür. Yan yana beşik tonozla örtülü iki mekandan oluşan mezar odasının tonozları parçalanmış ve içi toprak doldurulmuştur (Res. 15). 4 m uzunluğundaki odaların her biri 2,1 m genişliğinde, 60 cm yüksekliğindedir. Yapıda kullanılan tuğlalar 30 x 30 x 4 cm boyutundadır.

Iznik - Elbeyli arasındaki, Hespekli Mevkii 2. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenmeden önce inşa edilen hal binasının soğuk hava deposu bölümünün arkasında, 1996 yılında izinsiz yapılan kazı çalışmasında mezarlara rastlanması üzerine müzenin yaptığı kurtarma kazısında beş adet kiremit mezar ve bir adet mezar odası ortaya çıkarılmıştır¹⁰. Sağlam halde ortaya çıkarılan kiremit mezarlardan biri yerinde korunmasının güçlüğü nedeniyle Iznik Müzesi'ne getirilmiştir ve bahçede sergilenmektedir. Basit tipte sanduka biçimli mezar odası ise kuzey-güney yönünde, 2,4 x 1,12 x 0,9 m ölçülerindedir. Yan duvarları ve kuzey duvarı tuğla-harç örgülüdür. Kullanılan tuğlanın boyutu 32,5 x 32,5 x 4 cm'dir. Yan duvarların kalınlığı 35 cm'dir. Mezar odasının üstü, yan duvarlara oturan 82 x 70 x 12 cm boyutlarındaki pişmiş topraktan plakayla örtülüdür. Dört tanesi bulunan plakalardan, mezarın altı adet plakayla örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Mezarın zemini sıkıştırılmış topraktır. Duvarlar ve üzerini örten kapaklar beyazımsı bir renkle sıvanmış olup, herhangi bir bezeme bulunmamaktadır (Res. 16).

Bu mezar odalarının dışında, kentin su sistemiyle bağlantılı çökertme havuzu yakınında bir bölümü izlenebilen Roma yolunun geçtiği Kaymakköşkü Mevkii'nde, 2010 yılında kaçak kazı sonrasında saptanan, Iznik Müzesi tarafından kurtarma kazısı yapılacak olan, duvarları resimli bir mezar odası bulunmaktadır. Kaymakköşkü bölgesinde bu mezar odasının yanı sıra 1998 yılında izinsiz kazı yapıldığının saptanmasıyla birlikte müzenin yaptığı kurtarma kazısında 3. yüzyıla ait bir Roma lahdi, basit tipte sanduka biçimli bir mezar odası ve bir stel parçası ortaya çıkarılmıştır¹¹. 1999 yılında aynı bölgede su borusu döşemek için açılan kanalet çalışmasında ise 2. yüzyıla ait bir Roma lahdi bulunmuştur¹². Iznik'in doğu nekropolünde yer alan Kaymakköşkü Mevkii zengin buluntu vermesine rağmen nekropol alanı olarak tescillenen bölge içinde yer almamaktadır.

İZNIK NEKROPOLLERİNDEKİ MEZAR TIPLERİ

Nekropoller bir plan çerçevesinde düzenlenmiş ve gelişim göstermiştir. Bu planda ekonomik düzey ve sosyal konum etkilidir. Roma ve Geç Antik - Erken Hıristiyanlık¹³ dönemlerine ait mezarların yoğun olduğu Iznik nekropollerinde uzun süreli ve sistemli bir kazı yapılmadığından, nekropollerin bir plana göre düzenlenip düzenlenmediği yalnızca Iznik Müzesi'nin yaptığı kurtarma kazıları sonucunda genel olarak söylenebilmektedir. Kuzey nekropolünde hal binasının arkasında izinsiz yapılan kazı sırasında mezarlara rastlanması sonucu yapılan kurtarma kazısında aynı döneme ait farklı tipte mezarların bir düzen içinde, aynı hat üzerine yapıldığı görülmüştür. Bu düzen, mezarların bir sokak hattı baz alınarak inşa edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda kuzey nekropolünde Bayırdibi Mevkii'nin kuzeybatısında, Bahçeboğazı olarak bilinen yerin yakınlarında, DSI'nin su kanalı çalışmasında belirlenen ve müze tarafından kurtarma kazısı yapılan alanda çıkarılan, çoğu basit tipte sanduka biçimli mezar odalarının da, aynı hattın iki yanında birbirlerine paralel konumlanmalarıyla bir sokağın iki yanına karşılıklı yerleştirildikleri belirlenmiştir.

Ekonomik düzey ve sosyal konum, mezarların şekillenmesinde de söz konusudur; ekonomik yönü zayıf aileler doğrudan toprağa ya da kiremit mezara gömülürken, sosyal konumu yüksek, varlıklı kişiler kendilerine ve ailelerine mezar odaları yaptırmışlardır. Iznik'teki mezarlar çoğunlukla kaçak kazı, tarla ve inşaat etkinlikleri sırasında bulunduğu ve bunların bir kısmı tahrip olduğu, bir kısmı ise soyulduğu için, mezar buluntularına dair verilerin elimizde az olması, mezar sahiplerinin sosyal konularının belirlenmesini zorlaştırmıştır. Bununla birlikte mezarların inşa tarzı ve duvar resimleri mezar sahibinin sosyal konumunu gösteren bir başka veridir. Iznik nekropollerinde bu göstergelerden hareketle mezarların nitelikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Gözlemlerimiz sonucunda belli mezar tiplerinin belli bir nekropolde yoğunlaşmadığı, aynı nekropol alanında farklı birçok mezar tipinin bir arada bulunduğu belirlenmiştir. Örneğin, Bayırdibi ve Kaymakköşkü Mevkilerinde yapılan kurtarma kazılarında ortaya çıkarılan mezarların 2.-4. yüzyıllar arasında bir zaman dilimini kapsamaması ve mezar odası, lahit, kiremit mezar gibi farklı tiplerde olmaları, bu dönemde sosyal konum ve ekonomik düzeyin etki-

sini kaybettiğini gösterir. Aynı mezarlıkta farklı mezar tiplerinin bir arada görülmesini Toynbee, mezarlığın yeni mezarlar ilave edilerek büyümesi, genişlemesi sırasında belli bir yapının bulunmasıyla açıklar (Toynbee 1971: 74).

İznik nekropollerinde lahit, kiremit mezar ve doğrudan toprağa definlerin yanında en sık görülen mezar tipi mezar odalarıdır. Tamamen ya da kısmen yeraltına inşa edilen, bir kişiye ya da bir aileye ait olan hipojelerin yapımı için, seçilen alan odanın büyüklüğüne kazılarak inşaata başlanır, yapımı tamamlandıktan, bezemesi yapıldıktan sonra giriş kısmı hariç her tarafı toprakla kapatılır. Kapısının toprakla örtülmemesinin nedeni ölen kişinin yakınları tarafından belirli günlerde ziyaret edilmesiydi (Karakaya 1987a: 11).

Mezar odalarını genel olarak "basit tip" ve "kompleks tip" olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Basit tip olarak adlandırılan mezar odaları tek bir oda ya da tek ana mekan ve ona bağlı hazırlık biriminden oluşmaktadır. İznik'te basit tipte, tek mekanlı gruba örnek olarak kuzey nekropolde, Hespeki Mevkii'ndeki duvar resimleri ile tanınan mezar odasını verebiliriz. Hespeki Mevkii'ndeki mezar odası plan tipi açısından, Şehremini'ndeki 4. yüzyıl ortasına ait tek mekandan oluşan mezar odasına (Fıratlı 1962: 37-39; Fıratlı 1966), İzmit'te Solucak Mevkii'ndeki 4. yüzyıla tarihlendirilen mezar odasına (Fıratlı 1953: 19-21; Karakaya 1987a: 72-73) ve Kocamustafapaşa'daki 4. yüzyıl sonu - 5. yüzyıl başına tarihlendirilen mezar odasına (Karakaya 1987a: 26) benzemektedir.

Basit tipte tek mekanlı mezar odalarının bir grubu olarak değerlendirdiğimiz sanduka biçimli mezar odaları İznik nekropollerinde en sık görülen tiptir. Bu mezar mekanlarının duvarları tuğla-harç örgülüdür ve üzerleri pişmiş toprak iri plakalarla semer-dam biçiminde kapatılmıştır. Bazı örneklerde bu iri plakalardan oluşan üst örtünün üzerinin yeniden tuğla-harç bir kaplamayla örtüldüğü görülmektedir. Kapısı bulunmayan bu tür mezar odalarında kapı açıklığına, mezar odasının üzerini örtmek için kullanılan iri plakalardan konulmaktadır. İnşa edilerek yapılmaları, kapı açıklıklarının olması, duvar resimleriyle bezemeleri, sıradan mezarlardan daha büyük ölçüde olmaları gibi özellikleri bu tür mekanların, mimari ve bezeme yönünden benzerlik gös-

terdiği mezar odalarının bir tipi olarak değerlendirilmesini sağlamıştır. İznik'teki bu tip mezar odalarından ilk olarak, 1974 yılındaki çalışmasında N. Fıratlı bahsetmiştir; Fıratlı, Çaltepe'nin yamaçlarından İznik'e doğru uzanan antik yol üzerinde, Geç Antik döneme ait kavisli, iri plakalarla örtülü mezar odaları olduğu, bunların bir kısmında duvar resmi izlerine rastlandığı, girişlerine konulan kavisli iri plakaların iç yüzlerinin bitkisel bezemeli olduğu bilgisini vermektedir (Fıratlı 1974a: 922, dn. 6). Sanduka biçimli mezar odalarının mimari olarak benzerleri saptanamamıştır.

Berberkaya Mevkii'ndeki mezar odası (Yalman, tarihsiz: 124-125) ve Dırazali Köyü'nde bulunan mezar odası (Yalman, tarihsiz: 125; Ermiş 2009: 212-216), bir odanın yanı sıra bir ön mekana sahip olmaları dolayısıyla basit tipteki mezar odalarının bir başka grubu olan hazırlık mekanlı mezar odaları içinde değerlendirilmektedir. Sultanköy'deki 3. yüzyıl sonu - 4. yüzyıl başlarına tarihlendirilen mezar odasının girişinde basamaklı bir koridor bulunmaktadır (Duyuran 1949; Karakaya 1987a: 60-61). İstanbul Silivrikapı'daki, 4. yüzyıl ortası - 5. yüzyıl başına ait mezar odası da hazırlık mekanlı grup içindedir (Deckers ve Serdaroğlu 1993; Karakaya 1994b).

Kompleks tip olarak adlandırılan mezar odaları ise, koridorlarla birbirine bağlanan birden çok oda/mekandan oluşmaktadır. İznik nekropol alanında şimdiye kadar belirlenen mezar odaları içinde kesin olarak kompleks tip grubuna dahil edilebilecek bir mezar odası saptanamamıştır. Ancak 1980'lerin başında İznik-Adapazarı yolunun güneyinde, mezbaha yakınlarında, su pompası kazısında birbirine koridorlarla bağlanan birkaç odadan oluşan bir mezar kompleksi ortaya çıkarılmıştır. İçinde, kabartmaları kazınarak yerlerine basit haçlar yapılmış bir lahit görülen mezar odası, bulunduktan birkaç gün sonra defneciler tarafından tahrip edilmiştir¹⁴. Bunun dışında Katırcıni Mevkii'ndeki biri üç, diğeri iki mekanlı tonozlu mezar odalarının korunmuş kısımları, odalar arasında nasıl bir düzen olduğunu anlamamıza tam olarak olanak sağlamamaktadır. Bu mezar odaları yan yana üç ayrı mezar odası olabileceği gibi birbiriyle bağlantılı, kompleks tipte bir aile mezarı da olabilir. İstanbul'da Ayasofya'nın kuzeyinde Vezirbahçesi adıyla bilinen yerdeki 4. yüzyıl sonu - 5. yüzyıl başına tarihlendirilen mezar odasını (Dirimtekin 1962) ve İzmit Zeytinlik-Kırk-

SON YILLARDA ORTAYA ÇIKARILAN MEZAR ODALARININ İZİNİ NEKROPOLLERİ

meşe Mevkii'ndeki mezar odasını (Vural 1977: 33-35; Karakaya 1987a: 65-67) kompleks tipe örnek olarak verebiliriz.

GEÇ ANTİK - ERKEN HİRİSTİYANLIK DÖNEMİ MEZAR ODALARININ RESİM PROGRAMI VE KAYNAKLARI HAKKINDA

Bizans'ta ölüme ilişkin düşünce, Yunan ve Roma felsefesinden türemiştir; ölüm, ruhun bedenden ve bu dünyadan ayrılışı, dinlenme, geçici bir uykuya dalma, kurtuluş, özgürlüğün başlangıcı, faniliğe karşı bir zaferdir (Fedwick 1976: 154-155; Podskalsky vd. 1991). Ölüm düşüncesi gibi ölünün define hazırlanmasıyla ilgili törenler de, Antik Çağ etkilidir ve Bizans'ta Hıristiyanlık dinine ilişkin özellikler kazanılarak sürdürülmüştür¹⁵.

Roma ve Geç Antik - Erken Hıristiyanlık dönemlerinde mezarların duvar resimleriyle bezenmesi oldukça yaygındır. Erken Hıristiyanlık dönemi mezar odalarının süsleme programının kaynağı, katakompların ve dönemin evlerinin süsleme programının yanı sıra ölü kültürüne dayanmaktadır.

Katakompaların resim programı kurtuluş, ölümsüz mutluluk, ebedi hayat kavramları üzerine kurulmuştur (Lamberton 1911: 512; Goodenough 1962: 115). 2. yüzyıl başından itibaren katakompların resim programında yoğun olarak görülen sembolizmin temelini bu kavramlar oluşturmaktadır. 3. yüzyılda bu içerikteki konuların yanına, sadece süsleme amaçlı motifler ve çeşitli mucize sahneleri eklenmiştir. Bu dönemde görülen mucize sahneleri iyileştirme ve ökaristik sembolizm içeriklidir (Lamberton 1911: 512-515). İyileştirme konulu sahnelerin katakomplarda yer alması şaşırtıcı değildir. Bu sahneler "Kurtarıcı İsa" ile ilişkilidir. Hastalıklardan kurtulmanın, iyileşmesinin şartı bunlara neden olan günahların bağışlanmasıdır (Yüzgüller Arsal 2008: 15, 89-90). Bu anlamıyla mucize sahneleri, mezarda mahşer gününü ve günahlarından bağışlanmayı bekleyenler için vazgeçilmezdir. Dolayısıyla mucize sahneleri katakompların resim programının temelini oluşturan kurtuluş ve ebedi hayat temalarıyla da örtüşmektedir.

Mezar odalarında sıklıkla karşımıza çıkan asma dallı kompozisyonlar, hem Antik dönemde hem Hıristiyanlıkta kutsal şarabın simgesidir; Hıristiyanlıkta,

İsa'nın bedeni ve kanı olduğuna inanılan ekmek ve şarabın kutsanması ritüelini içeren ökaristi ayininin bir parçasıdır. Erken Hıristiyanlık döneminde ökaristik sembolizm içinde üzüm salkımlı, asma dallı kompozisyon, katakomplarda ve mezar odalarında kullanılmıştır. Yeni Ahit'te, Yuhanna Incilindeki bir metin, üzüm ve dalları ile İsa ve inananlar arasındaki ilişkiyi göstermektedir: "*Ben gerçek asmayım, Babam da bağcıdır. O bende ürün vermeyen her çubuğu keser; ürün veren her çubuğu ise daha bol ürün versin diye budayıp temizler. (...) Çubuk asmada kalmazsa kendiliğinden ürün veremediği gibi, siz de bende kalmazsanız ürün veremezsiniz. Ben asmayım, sizler çubuklarsınız...*" (Yuhanna 15: 1-5). Bu ifade, mezar odalarındaki üzüm salkımlarını ve dallarını anlamlandırmaktadır.

Mezar odalarında görülen bir başka bezeme kristogramdır. 3. yüzyılda ortaya çıkan ve 4. yüzyılda yaygınlaşan, İsa'nın (Christos) ilk iki harfi Chi (X) ve Rho (P)'nun bir araya gelmesinden oluşan, İsa'nın zaferini ya da İsa'nın kendini simgeleyen bu monogram 5. yüzyıldan sonra giderek yerini haça bırakmıştır (Hörandner ve Carr 1991). Çeşitli tipteki kristogramlar 4. yüzyılda bir Hıristiyanlık göstergesi olarak katakomplarda kullanılmıştır (Lamberton 1911: 522).

Katakomp resimlerinde 4. yüzyıl, Hıristiyan sembolizmi için dönüm noktası olmuştur. Constantinus döneminde Hıristiyanlığın resmi din olmasıyla birlikte dini konulu figürler daha rahat katakomplarda yer almaya başlamıştır. Ayrıca, bu dönemde ölümle ilgili gerçek hayattan sahneler de katakompların resim programına girmiştir (Lamberton 1911: 515-516).

Erken Hıristiyanlık dönemi mezar odalarında İsa, Meryem Ana, Adem ve Havva, havariler, cenaze yemeği sahnesi, hizmetliler görülen figürlü bezemeler içindedir. Bunların dışında çiçekler, su dolu kantharoslar ve bu suya uzanan tavuskuşları, meyve sepetleri, asma dalları, kurdeleler, girdandlar, girdandlar üzerinde kuşlar sıklıkla kullanılmıştır (Koch 2007: 132-133). Bu motiflerin ortak noktası genelde ebedi hayatı, özelde ise ölünün yeni hayatına başlamadan önceki geçici dinlenme mekanında, hayatının bundan sonrasını geçireceği cenneti betimliyor olmalarıdır. Özellikle Roma ve Erken Hıristiyanlık dönemlerine ait mezar odalarında tek

başına ya da kompozisyona fon oluşturmak için çiçekler sıklıkla bu anlamda kullanılmıştır. Karakaya, kır manzaralarını andıran bu çiçeklerin ölüm ve uyku sembolü olan haşhaş çiçeği olabileceğini belirterek serpiştirilmiş çiçeklerden oluşan düzenlemeyi "cennetsel kompozisyon" olarak tanımlamaktadır (Karakaya 1987a: 182, 207, 211-212; Karakaya 2004: 127). Toynbee ise ölen kişiye sunulan hediyelerin başında gülün geldiğini ve güllerin öteki yaşamdaki ebedi baharın işareti olduğunu belirtmektedir (Toynbee 1971: 62-63).

Mezar odalarının tonozunda ya da üzerini örten plakalarda, karelere bölünmüş alanlar, eşkenar dörtgenler, stilize yıldız olarak tanımlanabilecek motifler uygulanmıştır. Bu süsleme tarzı katakomplarda da görülmektedir. Goodenough, katakomplardaki arkosoliumların kemer içlerinin karelere ya da altgenlere bölünmüş olduğunu ve her birinin içinde rozetler yer aldığından bahsederek bu düzenlemedeki rozetlerin yıldızları simgelediğini, düzenlemenin de cennetsel bir anlam ifade ettiğini belirtir (Goodenough 1962: 116). Karakaya ise mezar odalarının üst örtüsünde görülen karelere bölünmüş alanları, kasetli tavan bezemesinin resim sanatına uygulanmış örnekleri biçiminde tanımlar (Karakaya 1998: 57). Bu tarz düzenlemelerde görülen stilize rozetler, kasetli tavan uygulamalarının resim sanatına yansımış örnekleri olmanın yanında, mezar odalarının resim programının ana unsuru olan cennetsel mekan kompozisyonunu da tamamlamaktadır.

Mezar odalarının duvar resimlerinde dönemin evlerinin süsleme programı da etkilidir. Yunan ve Roma dönemi duvar resimlerinin Doğu kaynaklı olduğu üzerinde duran Rostovtzeff, Anadolu sanatı etkili bu resimlerin konutlarda, katakomplarda, mezarlarda, kiliselerde kullanıldığını belirtir (Rostovtzeff 1919: 161-163). Minns, 1. yüzyıla tarihlendirilen Kerç katakompundaki duvar resimlerinin düzenlemesinden bahsederken dönemin evlerindeki duvar resimlerinde uygulanan yerel üslupların mezar bezemesinde kendini gösterdiğine değinir (Minns 1965: 307). Joyce, İtalya'daki 2.-3. yüzyıla ait duvar ve tavan resimlerini konu aldığı çalışmasında, 2. yüzyılda daha çeşitli olan bezemenin ekonomik ve estetik nedenlerden dolayı 3. yüzyılda azaldığı, 4. yüzyılda ise klasik formun yeniden canlandığını belirterek, bu dönemde evlerde kullanılan süslemelerin dönemin pagan ve Hıristiyan mezarlarında da görüldüğü üze-

rinde durur (Joyce 1981: 93-97). Efes yamaç evlerinin duvar resimlerinde mezar odalarının resim düzeyine benzer örnekler bulunmaktadır. Şeritlerle kare ya da dikdörtgenlere bölünmüş alanlarda, fonda serpiştirilmiş çiçekler üzerinde girdanlar ve bu girdanları tutan kuşlar görülmektedir. Özellikle 5. yüzyılın ilk yarısı içine tarihlendirilen H2/SR18, H2/SR19, H2/SR20, H2/A ve H2/B numaralı örnekler mezar odaları ile benzerlik gösterir (Strocka 1977: 57-64).

Mezar odalarının süslenmesinde etkili olan bir diğer unsur, ölü kültü ve cenazenin define hazırlanması aşamalarındaki ritüellerdir. Mezarların kurdeleler ve girdanlarla süslenmesinin temelinde, ölü kültü içinde yer alan prothesis (sergileme) aşamasında bedenin örtülerle sarıldıktan sonra üzerine kurdeleler ve çelenk konulması olmalıdır. Klasik dönemde Atina'da cenaze törenlerinde, prothesis aşamasında beden örtülerle sarıldıktan sonra üzerine kırmızı, mor, siyah renklerde, iki ucu püsküllü kurdeleler ve bir çelenk konulmaktaydı (Şahin 1996: 147-148). Bizans'ta da prothesis töreninde, ceset giydirildikten sonra, başı örtülür ve bir çelenkle taçlandırılırdı (Akyürek 1996b: 83). Prothesis aşamasındaki bu uygulamanın yanı sıra, mezarda yapılan anma törenlerinde de mezarlar girdanlar asılarak süslenmekteydi. Termessos nekropollerinde arkosolium tipi kaya mezarlarında ve bazı lahitlerde girdan asmak için delikler bulunmaktadır (Çelgin 1990: 112-113). Perge batı nekropolündeki M2 no'lu mezar odasının doğu arkosoliumunda da benzer şekilde delikler vardır (Özdizbay 2001: 47). Mezarlara törenlerde asılan ve mezarların duvar resimlerinde yer alan girdanlar, bir anlamda faniliğe karşı kazanılan zaferi taçlandırmaktadır.

İZNİK'TEKİ DUVARLARI RESİMLİ MEZAR ODALARIYLA BENZEŞEN ÖRNEKLER

Bu çalışmada ele aldığımız İznik'teki mezar odalarının duvarları ebedi hayat ve ölümden sonraki yaşamın devam ettirileceği cennet sembolizmi ağırlıklı bezemeye sahiptir. Bu kapsamda mezar odalarının duvarlarında çeşitli kuşlar, girdanlar, kurdeleler, serpiştirilmiş çiçekler, odanın üzerini örten plakaların iç yüzlerinde ise çeşitli tipte rozet motifleri ve çapraz çizgilerle oluşturulmuş küçük eşkenar dörtgenler vardır. Bunların dışında bir mezar odasında kristogram, diğer bir örnekte ise ökaristik sembolizm

SON YILLARDA ORTAYA ÇIKARILAN MEZAR ODALARINDA İZNIK NEKROPOLLERİ

icerikli üzüm salkımlı, asma dallı düzenleme yer almaktadır.

Bu içerikteki İznik mezar odalarının Anadolu'daki benzerleri yoğun olarak Batı Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinde karşımıza çıkmaktadır. Anadolu dışındaki karşılaştırma örnekleri ise Balkanlar'da özellikle Bulgaristan ve Yunanistan'da görülmektedir.

Bahçeboğazı olarak bilinen bölgedeki mezar odasının kuşlar, girlandlar ve kurdelelerden oluşan düzenlemesi ile Bayırdibi Mevkii'ndeki mezar odasının güney duvarının üst kısmında serpiştirilmiş çiçekler ve karşılıklı kuş figürlerinden oluşan duvar resimlerine Anadolu'dan birçok benzer örnek bulmak mümkündür. 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilen Amasya Kulistepe nekropolündeki 2 no'lu mezar odasında serpiştirilmiş çiçekler, girlandlar ve kuşlardan oluşan bir kompozisyon uygulanmıştır (Takaz 1975: 110-111, pl. 3-4, res. 2-3). Perge batı nekropolünde yer alan, 3. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen M2 mezar odasının güney arkosoliumunda serpiştirilmiş çiçekler üzerinde bir girland görülmektedir (Özdizbay 2001: 40-41). 3. yüzyıla tarihlendirilen Anamur nekropolündeki A.VII.14 no'lu odada serpiştirilmiş çiçek ve girlandlar bulunmaktadır (Alföldi-Rosenbaum 1971: 16, 67). Blaundos nekropolünde 3.-4. yüzyıla tarihlendirilen kayaya oyma NO-I-A30, NO-I-A32, SO-E4 no'lu mezar odalarında serpiştirilmiş çiçek, girland ve kuş (güvercin) görülmektedir (Baumeister 2006: 243-244, 258-261). İzmit'te 4. yüzyıla tarihlendirilen mezar odasında serpiştirilmiş çiçeklerden oluşan zemin üzerinde kuşlar yer almaktadır (Karakaya 1991: 52-53; Demir 1993: 232-233). Alaşehir'deki 4. yüzyıla tarihlendirilen 3 no'lu mezar odasının duvarlarına serpiştirilmiş çiçekler arasında kuşlar ve girlandlar uygulanmıştır (Algedik 1977: 6-7; Karakaya 1996: 56-57). Geç Antik - Erken Hıristiyanlık dönemine tarihlendirilen Sardes örneklerinde de çoğunlukla fonda serpiştirilmiş tek çiçekler üzerinde kuşlar, girlandlar ve meyve sepetleri görülmektedir (Karakaya 1987b).

Bayırdibi Mevkii'ndeki mezar odasının güney duvarında görülen oldukça basit işçiliğe sahip asma dallı - üzüm salkımlı düzenlemenin konu bakımından benzeştiği Anadolu örnekleri içinde Sardes, Kağırılık Tepesi'ndeki mezar odasının asma dallı ve üzüm salkımlı düzenlemesi (Karakaya 1987b: 19), Anamur nekropolündeki 3. yüzyıla tarihlenen A-VI.3.A.I ve

A-VII.17.B mezar odalarındaki asma dalları ve üzümler (Alföldi-Rosenbaum 1971: 59, 68), Ankara'daki 3.-4. yüzyıla tarihlendirilen mezar odalarının duvar resimlerindeki asma dalları, üzüm salkımları ve kuşlardan oluşan kompozisyon (Anonim 1939: 464, res. CXXVI) ve Blaundos nekropolündeki NO-I-A30 no'lu mezar odasının tonozundaki asma dalları ve üzüm salkımları sayılabilir (Baumeister 2006: 243).

Katırcını Mevkii'ndeki sanduka biçimli mezar odasının üzerini örten plakada görülen, oldukça basit çizilmiş kristogramın çok daha iyi bir örneği 4. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen, Hespeki Mevkii'ndeki mezar odasının lunetinde görülür. Macaristan Pecs nekropolündeki 4. yüzyıl sonuna tarihlendirilen Aziz Petrus ve Paulus mezar odasının kuzey duvarında, azizler arasında, bir madalyon içinde altı kollu bir kristogram bulunmaktadır (Magyar 2006: 36-37). Yunanistan Milo Adası'ndaki katakompta kırmızı boya ile çizilmiş, oldukça basit formu bir kristogram 4. yüzyıla tarihlendirilmektedir. İznik Katırcını'ndeki kristogram, basit çizimiyle Milo katakompu'daki kristogramla benzeşmektedir.

İznik'te Bayırdibi Mevkii'ndeki üzüm salkımlı asma dallı düzenlemeye örnek olarak Serdica nekropolündeki, 4.-5. yüzyıla tarihlenen 4 ve 6 no'lu mezar odaları ile özellikle asma dalları arasındaki kuşlarla İznik örneğine daha çok benzeyen 7 no'lu mezar odasını sayabiliriz (Miateff 1925: 30, 46, 60-61; Pillinger vd. 1999: 62-67). Plovdiv'deki 4. yüzyıla tarihlenen mezar odasında da (Pillinger vd. 1999: 47-48) asma dalları ve üzüm salkımları bulunmaktadır. Selanik nekropolünde 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen 46 numaralı mezar odasının doğu duvarında iri bir akantus yaprağından çıkan asma dalları ve üzüm salkımları görülmektedir (Marke 2006: 154-155, 222, pl. 12a).

Plovdiv nekropolündeki 4. yüzyıl ikinci yarısı - 5. yüzyıl başına ait bir mezarda kurdelelerle bağlı girlandların içinde kuş figürleri görülmektedir (Pillinger vd. 1999: 46-47). Selanik nekropolünde, 3. yüzyıl sonuna tarihlenen 41 no'lu mezarda serpiştirilmiş çiçekler üzerinde bir girlandı iki ucundan tutan kuşlar bulunmaktadır (Marke 2006: 130-131, 220-221, pl. 1b). Bu örnekler düzenleme olarak İznik Bahçeboğazı Mevkii'ndeki basit tipte sanduka biçimli mezar odasının duvar resimlerine benzemektedir.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, son yıllarda yapılan kaçak kazı ve su kanalı kazılarında saptanan ve İznik Müzesi'nin kurtarma kazalarıyla ortaya çıkarılan yedi adet mezar odası ele alınmıştır; bu mezar odalarından beşi sanduka biçimli mezar odasıdır. Bu yapıların tarihlendirilmesinde epigrafik yönden kesin verilere sahip olmamız, ayrıca mezarlarda çeşitli nedenlerle mezar armağanları da bulunmamış olması, İznik'teki mezar odalarının tarihlendirilmesi için plan tiplerinin ve duvar resimlerinin benzer örneklerine başvurulmasını gerekli kılmıştır.

İznik'te Bahçeboğazi ve Bayırdibi Mevkilerinde son yıllarda ortaya çıkarılan sanduka biçimli mezar odaları, duvar resimlerinin yardımıyla, Geç Antik - Erken Hıristiyanlık dönemine ait benzer örnekler doğrultusunda 4. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Mimari olarak Bahçeboğazi ve Bayırdibi Mevkilerindeki mezar odaları ile benzeşen, ancak duvar resmi bulunmayıp, mezar odasının üzerini örten kapakların birinin iç yüzünde kristogram olan Katırciini'deki mezar odası da 4. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Hespekli Mevkii'ndeki, duvar resmi bulunmayan sanduka biçimli mezar odasının da duvar resimli örnekler dikkate alınarak 4. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir.

Yan duvarları belli bir yüksekliğe kadar tuğla-harç örgülü ve üzeri iri plakalarla kapatılan sanduka biçimli mezar odalarının mimari olarak benzer örneklerine İznik dışında, Anadolu'da rastlanılmaması, İznik'te duvar resmi bulunan örneklerin yanında herhangi bir süsleme öğesi barındırmayan örneklerin de bulunması (Fıratlı 1974a: 922, dn. 6; Yalman 1993: 464, res. 6-8; Yalman, tarihsiz: 129; Ermiş 2009: 217, 233-235), bu tipin Erken Hıristiyanlık döneminde, özellikle 4. yüzyılda İznik'te yaygın kullanıldığını ve yerel bir uygulama olduğunu düşündürmektedir.

Katırciini Mevkii'ndeki tonoz örtülü iki mezar odası, İznik'te mimari açıdan benzeştiği Hespek-

li Mevkii'ndeki tek mekandan oluşan, beşik tonozla örtülü, Fıratlı tarafından 4. yüzyıl sonu - 5. yüzyıl başına tarihlendirilen mezar odası ve Berberkaya Mevkii'ndeki hazırlık mekanlı grup içinde yer alan, ana mekanı beşik tonozla örtülü, Yalman tarafından 6. yüzyıla tarihlendirilen, ancak 5. yüzyıla ait olması daha olası görülen mezar odası dikkate alınarak 5. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Bu çalışmada ele alınan İznik nekropollerindeki mezar odalarının, Anadolu'daki Geç Antik - Erken Hıristiyanlık döneminin mezar odası tipolojisine ve resim programına katkı sağladığı açıktır. İznik'in nekropol alanları kaçak kazılar, altyapı çalışmaları ve tarımsal etkinlikler gibi nedenlerden dolayı tahrip olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bu düşünceyle, İznik'in nekropol alanlarında geniş kapsamlı bilimsel kazaların yapılarak ortaya çıkarılacak yeni mezar odalarından elde edilecek verilerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca İznik'in yakın çevresindeki yerleşmelerin nekropol alanlarında yapılacak bilimsel kazılar da bölgenin mezar yapısının belirlenmesini ve yerel farklılıkların ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır.

KATKI BELİRTME

Bu makalede T951 proje numarası ile İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen "İznik ve Çevresi Bizans Devri Mimari Faaliyetinin Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tez çalışmasının mezar odaları ve nekropol alanları bölümlerinden derlenen buluntuların bir kısmı, doktora çalışması sonrasında saptanan mezar odalarının da eklenmesiyle yeniden gözden geçirilerek ele alınmıştır. Bu çalışmada, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 05.07.2007 gün ve 116997 sayılı izni ile arşivinden yararlanmamı sağlayan İznik Müzesi ile Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu müdür-lüklerine ve çalışanlarına teşekkür ederim.

NOTLAR

- ¹ Kenti batıdan sınırlayan gölde yapılan dalışlarda iskeletler, kiremit mezarlar ve lahitler saptanmıştır (Karakaya 1998). Iznik'in göl yönündeki surlarının dışındaki bu buluntular, sur diplerine yapılan mezarlar içinde değerlendirilmektedir.
- ² Nekropol alanı olarak belirlenen alan Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 16.11.1992 / 2811, 26.12.2003 / 10242 ve 27.10.2005 / 1020 gün ve sayılı kararlarıyla tescillenmiştir.
- ³ Taş ocakları çevresi nekropol alanı olarak sıklıkla kullanılmıştır. Çünkü taş ocağı olarak kullanılan kaya kütlelerinin kesimiyle oluşan düzgün kaya katları özellikle kaya mezarlar için elverişli alanlar meydana getirmektedir. Literatürde "taşocağı-nekropol ilişkisi" olarak tanımlanan bu ilişkide nekropol alanı olarak kullanılan arazi taş ocağına dönüştürüldüğü gibi, taş ocağı olarak kullanılan alanın sonradan nekropol yapıldığı örnekler de vardır. Apameia, Kelenderis, Karaçalı nekropollerinde nekropol-taş ocağı ilişkisi söz konusudur (Abadie-Reynal ve Bucak 2001: 235; Çokay 2003: 331-334; Çokay-Kepçe 2006: 21; Zoroğlu 2008). Iznik'in kuzey nekropolünün sınırları içinde yer alan Deliktaş ve Sarıtaş taş ocaklarında sistemli kazılar yapılmadığından, taşocağı-nekropol ilişkisi için elimizde kesin bir tanımlama yapabilecek veriler bulunmamaktadır.
- ⁴ Iznik'te bu obeliskten dışında, Mısır'daki gibi güneş tanrısı ya da ışıklı tanrılarla ilgili, mezar anıtı olan başka obelisklerin de bulunduğu kaynaklar değinmektedir (Merkelbach 1987: 33-34; Abbasoğlu ve Delemen 2004: 192; Şahin 2004: 21-22).
- ⁵ Sur önlerine bu tarz tek mezarların yanında mezar odaları da inşa edilmiştir. İstanbul'da II. Theodosius surlarının dibinde, ön sur ve esas sur arasındaki alanda bulunan, 4. yüzyıl ortası - 5. yüzyıl başına tarihlendirilen Silivrikapı Hipojesi bunun en güzel örneklerinden biridir (Deckers ve Serdaroğlu 1993). Ayrıca Mevlanakapı, Edirnekapıda (Karakaya 1994a: 63) ve Yedikule'de (Özgümüş ve Dark 2003: 21) de mezar odaları bulunmuştur.
- ⁶ Bölgede yaptığımız incelemede kanal için kazılan tünelin, kanalın yapılmasından sonra kapatılmasından dolayı 84 numaralı parsellerde yer alan basit tipte sanduka biçimli mezar odası görülemedi. Mezar odasıyla ilgili bilgiler ve fotoğraflar Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivindeki dosyasında bulunan 12.06.2001 tarihli müze raporundan alınmıştır.
- ⁷ Lahit ile ilgili bilgi Iznik Müzesi'nin 21.09.1999 tarihli ön raporu ve 17.10.1999 tarihli raporundan alınmıştır.
- ⁸ Lahitler ile ilgili bilgi Iznik Müzesi'nin 05.05.1999 tarihli raporundan alınmıştır.
- ⁹ Katırcıni Mevkii'nde yapılan incelemede bu mezar odası belirlenemediğinden mezar odasıyla ilgili bilgiler ve fotoğraf Iznik Müzesi'nin 20.05.2003 tarihli raporundan alınmıştır.
- ¹⁰ Mezar ve mezar odaları saptandıktan sonra kapatıldığından H.23.a.05.d pafta 2431 parselde bulunan mezar odasıyla ilgili bilgiler ve fotoğraf Iznik Müzesi arşivindeki dosyadan ve 27.12.1996 günlü kurtarma kazısı raporundan alınmıştır.
- ¹¹ 07.10.1998 günlü Iznik Müzesi kurtarma kazısı raporu.
- ¹² 01.02.1999 günlü Iznik Müzesi tutanağı ve 15.02.1999 günlü Iznik Müzesi raporu.
- ¹³ Özellikle başlangıç tarihi konusunda farklı görüşler bulunan Geç Antik dönem, çeşitli araştırmalarda farklı dönem aralıklarında gösterilmiştir ve kapsamı içine hem Pagan hem Erken Hıristiyanlık dönemleri girmektedir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Iznik nekropollerindeki mezar odaları Erken Hıristiyanlık dönemine ait olduklarından Geç Antik - Erken Hıristiyanlık tanımlaması tercih edilmiştir.
- ¹⁴ Bu bilgileri veren Prof. Dr. Ara Altun'a teşekkür ederim.
- ¹⁵ Ölünün defne hazırlanması, prothesis töreni, mezara yerleştirilmesi ve anma törenleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kyriakakis 1974; Akyürek 1996a: 174-188; Akyürek 2010: 166-172.

KAYNAKÇA

- Abadie-Reynal, C. ve E. Bucak, 2001.
"Work at Apameia in 1999", *Kazı Sonuçları Toplantısı* 22/2: 233-240.
- Abbasoğlu, H. ve I. Delemen, 2004.
"Antik Nikaia'dan Günümüze Kalanlar", I. Akbaygil, H. İnalçak ve O. Aslanapa (yay.) *Tarih Boyunca Iznik*: 189-197. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyürek, E., 1996a.
Bizans'ta Sanat ve Ritüel. Kabalıcı Yayınevi.
- Akyürek, E., 1996b.
"Bizanslılarda Ölüm Kültürü ve Mezar İkonografisine Yansıması", V. Çorlu (yay.) *Dünya Kültürü; Felsefe, Sanat, Edebiyat ve Kültür Tarihi Üzerine Yazılar I*: 75-95. Kabalıcı Yayınevi.

- Akyürek, E., 2010.
"Bizans Toplumunda Ölüm", *Bizantium'dan İstanbul'a. Bir Başkent'in 8000 Yılı: 166-177*. Sabancı Üniversitesi - Sakıp Sabancı Müzesi.
- Alföldi-Rosenbaum, E., 1971.
Anamur Nekropolü. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Algedik, İ., 1977.
"Alaşehir'de Bizans Mezarları", *Pirelli Dergisi* 153: 6-7.
- Anonim, 1939.
"Haberler-Freski Bizans Mezarı", *Belleten* 11-12/III: 464.
- Baumeister, P., 2006.
"Die Nekropolen von Blaundos - Typologie, Ausgestaltung und Kunsthistorische Einordnung", A. Filges (yay.) *Blaundos, Berichte zur Erforschung einer Kleinstadt im lydisch-phrygischen Grenzgebiet*: 222-261. Istanbulische Forschungen 48.
- Çelgin, A. V., 1990.
Termessos Kenti Nekropol'leri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çokay, S., 2003.
Karaçalı Nekropolü. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı.
- Çokay-Kepçe, S., 2006.
Antalya Karaçalı Nekropolü. AKMED Yayınları.
- Deckers, J. G. ve Ü. Serdaroğlu, 1993.
"Das Hypogäum beim Silivri-Kapı in Istanbul", *Jahrbuch für Antike und Christentum* 36: 140-163.
- Demir, Z., 1993.
"Kınalı-Sakarya Otoyolu 88. km İzmit Nekropolü Kurtarma Kazısı", *Müze Kurtarma Kazıları Semineri III*: 229-249.
- Dirimtekin, F., 1962.
"Ayasofya Şimalindeki Vezir Bahçesi Denilen Yerde Bulunan Bir Hipogee", *Istanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı* 10: 30-36.
- Duyuran, R., 1949.
"Çorlu-Sultanköy (yeraltı mezar odası) Hakkında Kısa Rapor", *Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi* 5: 28-31.
- Er, Y. ve B. Söğüt, 2005.
"Dağlık Kilikya'da Olba-Diocaesarea Nekropollerindeki Kaya Mezarları", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 5: 97-110.
- Ermış, Ü. M., 2009.
Iznik ve Çevresi Bizans Devri Mimari Faaliyetinin Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Eyice, S., 2001.
"Iznik'te Berberkaya İznik Panoramasının Simgesi", *Taç Vakfı'nın 25 Yılı Anı Kitabı. Türkiye'de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras: 175-180*. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını.
- Fedwick, P. J., 1976.
"Death and Dying in Byzantine Liturgical Traditions", *Eastern Churches Review* 8: 152-161.
- Fıratlı, N., 1953.
"Bitinya Araştırmalarına Birkaç İlâve", *Belleten* 65/XVII: 15-25.
- Fıratlı, N., 1962.
"İstanbuldan Bizans Çağına Ait Üç Mezarlık Buluntusu", *Istanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı* 10: 37-41.
- Fıratlı, N., 1966.
"Notes sur quelques hypogées paléo-chrétiens de Constantinople", W. N. Schumacher (yay.) *Tortulae, Studien zu Altchristlichen und Byzantinischen Monumenten*: 131-139.
- Fıratlı, N., 1974a.
"An Early Byzantine Hypogee Discovered at Iznik", *Mansel'e Armağan / Mélanges Mansel II*: 919-932. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Fıratlı, N., 1974b.
"Byzantine Hypogee at Iznik", *TTOK Belleteni* 43/322: 31-38.
- Fıratlı, N., 1975.
"Iznik'te Bulunan Erken Bizans Çağı Hipojesi", *İlgi* 21: 24-27.
- Goodenough, E. R., 1962.
"Catacomb Art", *Journal of Biblical Literature* 81/2: 113-142.
- Hörandner, W. ve A. W. Carr, 1991.
"Christogram", *The Oxford Dictionary of Byzantium* I: 441. Oxford University Press.
- Hürmüzlü, B., 2008.
Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri. Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.
- İncil, 1995.
İncil (Sevindirici Haber), İncil'in Yunanca Aslından Türkçeye Çevirisi. Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Joyce, H., 1981.
The Decoration of Walls, Ceilings and Floors in Italy in the

SON YILLARDA ORTAYA ÇIKARILAN MEZAR ODALARI IŞIĞINDA İZNIK NEKROPOLLERİ

- Second and Third Centuries A.D. Giorgio Bretschneider.
- Karakaya, E., 1987a.
Yurdumuzdaki Geç Helenistik ve Erken Hıristiyanlık Dönemi Hipojeleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim Dalı.
- Karakaya, E., 1987b.
"Sardes Hipojeleri (Mezar Odaları)", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1: 18-27.
- Karakaya, E., 1991.
"İzmit'te Bulunan Duvarları Resimli Mezar Odası", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi* 10: 51-53.
- Karakaya, E., 1994a.
"Nekropoller", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 6: 62-65.
- Karakaya, E., 1994b.
"Sülvrikapı Hipojesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 6: 558-559.
- Karakaya, E., 1996.
"Son Buluntular Işığında Antik Philadelphia Nekropolü", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi* 13: 54-60.
- Karakaya, E., 1998.
"İzmit'te Bulunan Duvarları Resimli Bir Mezar Odası", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi* 14: 55-58.
- Karakaya, E., 2004.
"Geç Roma-Erken Hıristiyanlık Dönemlerinin Cennet- sel Kompozisyonlu Duvar Resimleri", *Palmet* V: 123-140.
- Kleiner, G., 1957.
"Hellenistische Sarkophage in Kleinasien", *Istanbul Mitteilungen* 7: 1-10.
- Koch, G., 2007.
Erken Hıristiyan Sanatı. (Çev. Ayşe Aydın), Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kyriakakis, J., 1974.
"Byzantine Burial Customs: Care of the Deceased from Death to the Prothesis", *The Greek Orthodox Theological Review* 19: 37-72.
- Lamberton, C. D., 1911.
"The Development of Christian Symbolism as Illustrated in Roman Catacomb Painting", *American Journal of Archaeology* 15/4: 507-522.
- Magyar, Z. R., 2006.
Late Roman Sopianae: A Study of Different Influence in Fourth Century Southern Pannonia. Unpublished MA Thesis, University of Sheffield, Department of Archaeology.
- Marke, E., 2006.
He nekropole tes Thessalonikes stous hystoromaikous kai palaiochristianikous chronous: mesa tou 3ou heos mesa tou 8ou ai. m. ch. Hypourgeio Politismou Tameio Archaologikon Poron kai Apallotrioseon.
- Merkelbach, R., 1987.
Nikaia in der römischen Kaiserzeit. Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften.
- Miateff, K., 1925.
Dekorativnata Jivopis Na Sofyyskiya Nekropoli. Pridvorna Pechatnitsa.
- Minns, E. H., 1965.
Scythians and Greeks, I. Biblo and Tannen.
- Özdilek, B., 2006.
Neapolis Nekropolü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı.
- Özdizbay, A., 2001.
Perge Batı Nekropolisi M2 Mezar Yapısı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı.
- Özdizbay, A., 2002.
"Perge Batı Nekropolisi'nden Bir Mezar Yapısı", *Anadolu Araştırmaları* XVI: 483-507.
- Özgümüş, F. ve K. Dark, 2003.
İstanbul Ayvansaray ve Balat Semtlerinde Yapılan Arkeolojik Yüzey Araştırması ile Yedikule'de Yapılan Ek Çalışmalar. Late Antiquity Research Group.
- Pillinger, R., V. Popova ve B. Zimmermann, 1999.
Corpus der Spätantiken und Frühchristlichen Wandmalereien Bulgariens. Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Podskalsky, G., R. Stichel ve A. Karpozilos, 1991.
"Death", *The Oxford Dictionary of Byzantium* I: 593-594. Oxford University Press.
- Rostovtzeff, M., 1919.
"Ancient Decorative Wall-Painting", *Journal of Hellenic Studies* XXXIX: 144-163.
- Strocka, V. M., 1977.
Die Wandmalerei der Hanghäuser in Ephesos, Forschungen in Ephesos VIII/1. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Şahin, N., 1996.
"Beyaz Lekythos'lar Işığında Atina'da Ölü Kültü ve Ölüm İkonografisi", *Arkeoloji Dergisi* IV: 143-167.

- Şahin, S., 2004.
"Helenistik ve Roma Çağlarında İznik/Nikaia", I. Akbaygil, H. Inalcık ve O. Aslanapa (yay.) *Tarih Boyunca İznik: 3-23*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Takaz, H., 1975.
"28.12.1973/26.1.1974 Amasya Kulistepe Nekropol Kazısı Ön Raporu", *Türk Arkeoloji Dergisi* XXII/1: 109-115.
- Toynbee, J. M. C., 1971.
Death and Burial in the Roman World. Thames and Hudson.
- Vural, V., 1977.
İzmit Bizans Devri Eserleri. Yayımlanmamış Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.
- Yalman, B., tarihsiz.
Nikaia/İznik. b.y., Bursa Rotary Kulübü Yayını.
- Yalman, B., 1988.
"Threptus'un Yaptırdığı Anıt Mezar", *İlgi* 54: 31-33.
- Yalman, B., 1990.
"İznik Dörttepe Mezar Odaları ve İznik Müzesi'ne Gelen Önemli Eserler", *Türk Tarih Kongresi Bildiri Özetleri* XI: 33-34.
- Yalman, B., 1993.
"İznik ve Çevresinde Belirlenen Eski Eser Tahribatları ve Öneri Koruma Tedbirleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 369: 461-479.
- Yüzcüller Arsal, S., 2008.
Batı Sanatında İsa'nın Mucizelerinin İkonografisi: Başlangıcından Karşı-Reformasyon'a Kadar. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- Zoroğlu, L., 2000.
"Kelenderis Nekropolü", *Olba* III: 115-133.
- Zoroğlu, L., 2008.
"Kelenderis ve Karaçalı Nekropolleri: Klasik Çağa Ait İki Mezarlık Hakkında Düşünceler", I. Delemen vd. (yay.) *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Euergetes*, II: 1235-1246. Suna-Inan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.

SON YILLARDA ORTAYA ÇIKARILAN MEZAR ODALARI İÇİNDE İZNIK NEKROPOLLERİ

Res. 1 - Nekropol alanı olarak tescillenen bölgeyi gösteren harita (HGK'dan).

Res. 2 - Kuzey nekropoldeki merdivenli kaya, 2010.

Res. 3 - Hespeklî Mevkii'ndeki mezar odasının doğu duvarı, 2005.

Res. 4 - Bayındıbi Mevkii 86 numaralı parseldeki mezar odasının su kanalıyla birlikte görünümü, 2011.

Res. 5 - Bayındıbi Mevkii 86 numaralı parselde bulunan mezar odasının güney duvarı (BKTVKBK Arşivi).

Res. 6 - Bayındıbi Mevkii 86 numaralı parselde bulunan mezar odasının güney duvarının çizimi.

SON YILLARDA ORTAYA ÇIKARILAN MEZAR ODALARI İÇİNDE İZNIK NEKROPOLLERİ

Res. 7 - 86 numaralı parseledeki mezar odasının güney duvarındaki duvar resminin günümüzdeki durumu, 2011.

Res. 8 - Bahçeboğazi Mevkii'nde 2004 yılında bulunan mezar odası (Enis Karakaya Arşivi).

Res. 9 - Bahçeboğazi Mevkii'ndeki mezar odasının duvar resimleri (Adil Can Güven Arşivi).

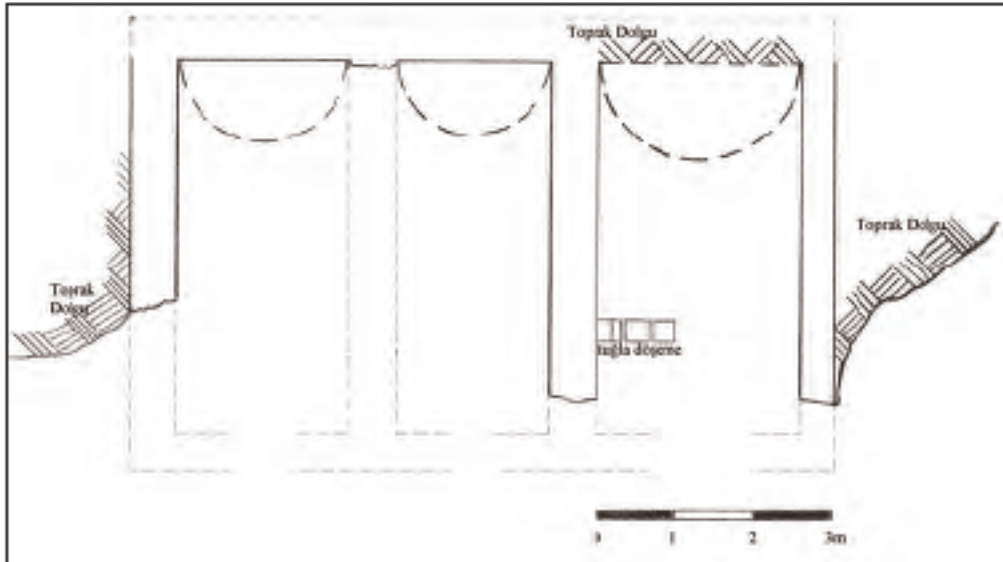
Res. 10 - Bahçeboğazi Mevkii'ndeki mezar odasının yan duvarındaki bezemeden detay (Adil Can Güven Arşivi).

Res. 11 - Katırcıni Mevkii'ndeki sanduka biçimli mezar odasının üzerini örten plakanın iç yüzündeki kristogram (İzmit Müzesi Arşivi).

Res. 12 - Katırcıni Mevkii'ndeki mezar odası, 2011.

Res. 13 - Katırcıni Mevkii'ndeki mezar odasının plansı.

SON YILLARDA ORTAYA ÇIKARILAN MEZAR ODALARI İÇİNDE İZNIK NEKROPOLLERİ

Res. 14 - Katırcıni Mevkii'ndeki mezar odasındaki kırmızı renkli şerit bezeme, 2009.

Res. 15 - Katırcıni Mevkii'nde 2011 yılında saptanan mezar odası, 2011.

Res. 16 - Hespekli Mevkii'nde 1996 yılında bulunan sanduka biçiml mezar odası (BKTVKBK Arşivi).